

สังคมไทยและชาวสยามในมุมมองของชาวฝรั่งเศส
จากหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
ของ นิโกลาส์ แชร์แวส¹
Le Siam et les Siamois d'après Nicolas Gervaise
dans *Histoire naturelle et politique du Royaume de Siam*

พันธจิต ดวงจันทร์*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องสังคมไทยและชาวสยามในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ จากหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลาส์ แชร์แวส โดยศึกษาข้อมูลที่คุณเขียนได้บันทึกไว้ ศึกษาทัศนคติ มุมมองของคุณเขียนที่มีต่อสังคมไทยและชาวสยามในสมัยนั้น รวมทั้งเปรียบเทียบกับเอกสารฝรั่งเศสร่วมสมัยที่มีการบันทึกถึงสยาม ผลการศึกษาพบว่า เรื่องสังคมไทย แชร์แวสบันทึกเรื่องระบอบการเมืองการปกครอง พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ระบบขุนนาง และราษฎรในราชอาณาจักร ส่วนเรื่องชาวสยาม แชร์แวสกล่าวถึงรูปร่างหน้าตา การแต่งกายของชาวสยาม วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อของชาวสยามอย่างไรก็ดี ข้อมูลเรื่องสังคมไทยและชาวสยามที่ แชร์แวสบันทึกไว้ เมื่อศึกษาและวิเคราะห์พบว่าข้อมูลบางเรื่องนั้น แชร์แวสยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน รวมทั้งแสดงทัศนะและมุมมองตามแบบที่ตนเข้าใจอย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นผลงานที่มี

คุณค่า ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทยและชาวสยามในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ โดยผ่านทัศนคติและมุมมองของชาวตะวันตกที่เข้ามาสยามในสมัยดังกล่าว

Résumé

Cet article a pour objectif de dresser un rapide tableau du Siam et des Siamois au XVIIe siècle d'après l'ouvrage de Nicolas Gervaise, *Histoire naturelle et politique du Royaume de Siam*. L'étude de ce livre nous permet de constater que, dans un premier temps, l'auteur fait une présentation du Siam en notant le système politique en place et son organisation, le pouvoir du roi, les mandarins et leur rôle dans la société, et les différents peuples présents dans le royaume. Dans un second temps, on trouve une description très

¹ บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “สังคมไทยและชาวสยามในมุมมองของชาวฝรั่งเศส จากหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลาส์ แชร์แวส” งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๕ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

détaillée des Siamois sur leur apparence physique et leur portrait, leur façon de s'habiller et leur mode de vie, leur culture et leurs croyances. Tous les renseignements que Gervaise a minutieusement notés sont importants mais ne correspondent pas toujours à la réalité de l'époque car il avait sa propre vision (celle d'un Européen) et ne connaissait pas suffisamment le Siam et la culture siamoise de ce siècle. Son œuvre reste néanmoins une source précieuse. Sa vision qu'il fait du Siam et des Siamois à cette époque nous permet de mieux connaître le royaume et ses habitants. Et par la même occasion, Gervaise véhicule les idées occidentales, par ses écrits, qui arrivent au Siam dans le courant du XVIIe siècle.

Mots clés : Le Siam, les Siamois, Gervaise, le XVIIe

บทคัดย่อ

รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์เป็นช่วงที่ไทยมีสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านการค้าและการทูต ฝรั่งเศสเป็นประเทศหนึ่งที่มีสัมพันธไมตรีกับไทยมาตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ อยู่ชุกชุมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นช่วงที่กล่าวได้ว่ามีชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามายังสยาม หลายคนเขียนบันทึกการเดินทางเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนได้พบเห็น รูปแบบทางสังคม วิถีชีวิตผู้คน วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ นิโกลัส แชร์แวล (Nicolas Gervaise) เป็นนักเดินทาง

ชาวฝรั่งเศสวัย ๑๙ ปี เขาติดตามคณะเผยแผ่ศาสนาเข้ามายังสยามในปี พ.ศ. ๒๒๒๔ ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและเดินทางกลับฝรั่งเศสพร้อมกับคณะราชทูตฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ ตลอดระยะเวลา ๔ ปี ที่แชร์แวลพำนักอยู่ในสยาม เขาได้ศึกษาภาษาไทย สังเกตเรียนรู้เรื่องราวทางสังคมไทย วิถีชีวิตของชาวสยาม ในหนังสือ ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (Histoire naturelle et politique du Royaume de Siam)¹ แชร์แวลบันทึกเรื่องสังคมไทยและชาวสยามในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ไว้อย่างน่าสนใจ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับระบอบการเมืองการปกครอง ขุนนางสยาม ราษฎร ตลอดจนเรื่องชาวสยาม รูปร่างหน้าตา วิถีชีวิตของผู้คน ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ

สังคมไทย

๑. ระบอบการเมืองการปกครอง

๑.๑ พระมหากษัตริย์

สถาบันพระมหากษัตริย์และพระพุทธรูปศาสนามีความสัมพันธ์กันมากในสังคมไทย รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งระบอบการปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในการบริหารปกครองประเทศ สถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาแตกต่างจากสมัยสุโขทัยที่ใช้ลักษณะการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยทรงเป็นธรรมราชา ซึ่งพระองค์ปฏิบัติตนตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ ต่อมาสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชสถานะเป็นพระพุทธรูปเจ้าตาม

¹ Gervaise, Nicolas. (1688). *Histoire Naturelle et Politique du Royaume de Siam*. Paris: Chez Claude Barbin.

แนวคิดพุทธราชา-ธรรมราชา อีกทั้ง การที่พระมหากษัตริย์รับท้าวตามคติของพระพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งเทพเป็น ๓ ประเภท คือ สมมติเทพ อุปัตติเทพ และ วิสุทธิเทพ¹ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในสถาบัน ทำให้พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจที่ผู้คนต่างให้ความเคารพนับถือ สักการะ ยกย่อง และเทิดทูนบูชา แשרแวลส์บันทึกไว้ว่า

“ไม่มีรัฐใดในชมพูทวีป (ทางอินเดีย) ที่จะเป็นราชาธิปไตยเท่าประเทศสยาม พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงครองราชย์มาจนกระทั่งถึงองค์ปัจจุบันนี้ ได้รับการยกย่องพระเกียรติเสมอด้วยพระผู้เป็นเจ้าทีเดียว” (นิโกลาส์ แשרแวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๖๙)

ในบันทึกของบาทหลวง เดอ ชัวซี² ได้กล่าวไว้ตรงกันว่า “พระเจ้าแผ่นดินทรงอำนาจสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ จะว่าไปแล้วก็คือพระผู้เป็นเจ้าของชาวสยามนั่นเอง” (เดอ ชัวซี (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๓๓๘) ส่วนลาลูแบร์ บันทึกถึงความเชื่อของชาวสยามว่ากษัตริย์เป็นเชื้อสายของเทพเจ้า

“พระมหากษัตริย์ในประเทศภาคบูรพทิศนั้นได้รับการนับถือนัยหนึ่งว่าเป็นพระราชบุตรบุญธรรมของพระเทวราชเจ้าในสรวงสวรรค์ [...]” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๓๒๑)

จากท้าวตามคติของพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้ทรงเป็นทั้งสมมติเทพ⁴ อุปัตติเทพ และวิสุทธิเทพ จึงทำให้พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจเป็นที่เคารพสักการบูชา รวมทั้งการปฏิบัติต่อองค์กษัตริย์ที่มีพระราชสถานะดุจพระพุทธราชาจึงมีความเหนือและแตกต่างจากคนทั่วไป ซึ่งได้สะท้อนออกมาในเรื่องต่าง ๆ เรื่องการแสดงความเคารพต่อพระมหากษัตริย์ ทั้งแשרแวลส์ บาทหลวง เดอ ชัวซี และลาลูแบร์ กล่าวตรงกันว่า บรรดาขุนนางต่างก็นำหมอบกราบอยู่กับพื้นตลอดเวลาเมื่ออยู่ต่อหน้าที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน แשרแวลส์กล่าวอีกว่า “พวกเขาถวายความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์เป็นอย่างดี และเคารพนับถือ ถึงขนาดไม่กล้าเงยหน้าขึ้นมองพระพักตร์ ในเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราช

¹ ท้าวตามคติของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑.สมมติเทพ คือ พระมหากษัตริย์รวมถึงพระราชเทวี พระราชโอรสธิดา ๒.อุปัตติเทพ คือ เทพที่อยู่บนสวรรค์ ได้แก่ พระพรหม พระอินทร์ พระนารายณ์ เป็นต้น และ ๓.วิสุทธิเทพ หรือเทพผู้บริสุทธิ์ หมายถึง พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระชินาสพ พระปัจเจกพุทธ (สุวัณณย์ เกษมศรี, (๒๕๕๗). การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์: สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๑๑.)

² บาทหลวง เดอ ชัวซี (l'abbé de Choisy) เดินทางมายังสยามกับคณะทูตเชอวาลีเยร์ เดอ โซมต์ ในฐานะอุปทูตที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ส่งมาเจริญสัมพันธไมตรี เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๕ โดยภารกิจหลักของคณะทูตชุดนี้ คือชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ให้นับถือคริสต์ศาสนาและเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการค้า คณะทูตชุดนี้เดินทางกลับประเทศฝรั่งเศสในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ ตลอดระยะเวลาในการเดินทางรวมถึงขณะที่พำนักอยู่ที่สยามเป็นเวลาประมาณ ๓ เดือน บาทหลวง เดอ ชัวซี ได้เขียนบันทึกที่มีชื่อว่า *Journal du voyage de Siam* (จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสุประเทศสยาม)

³ ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) เป็นนักการทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เดินทางมาเจรจาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการศาสนากับสมเด็จพระนารายณ์เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ และได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับสยาม หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า *Du Royaume de Siam* (ราชอาณาจักรสยาม)

⁴ สมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ ในการราชาภิเษก พราหมณ์ได้อัญเชิญเทพ ๑๑ องค์มาขึ้นเป็นพระองค์ เสร็จแล้วเทพทั้ง ๑๑ องค์ที่ขึ้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็มาขึ้นให้พระองค์เป็นพระศรีสรรเพชญ์พุทธเจ้า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏพระนามของพระองค์ในจารึกวัดจุฬามณีว่า “พระศรีสรรเพชญ์สมเด็จพระรามธิบดี” อีกทั้งในเอกสารเรื่องราวท้าวท้าวคอกที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเดิม ได้แปลและเรียบเรียงถวายก็ยังระบุไว้ว่า ประชาชนราษฎรทั้งหลายทั้งปวงนั้น สักการบูชาสมเด็จพระบรมกษัตริยาราชเจ้าดุจสักการบูชาซึ่งสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธเจ้า (สุวัณณย์ เกษมศรี, (๒๕๕๗). การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์: สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๑๖-๑๗.)

ดำรง” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๕๖-๕๗) จะเห็นได้ว่า ชาวสยามให้ความสำคัญ เทิดทูนพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความประเสริฐ ชาวสยามจึงให้ความเคารพบูชา กราบไหว้พระองค์ ดุจกราบไหว้พระพุทธเจ้า แต่ในมุมมองของแชร์แวล เห็นว่าการที่บุคคลแสดงความเคารพจนกระทั่ง ไม่กล้ามองหน้าอีกฝ่ายหนึ่งได้นั้น เป็นความซื่อสัตย์ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ชัดว่าแชร์แวลยังไม่เข้าใจเรื่อง ความเป็นพุทธราชาในสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย แชร์แวลยังกล่าวถึงการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ อีกด้วยว่า พระมหากษัตริย์จะประทับอยู่เพียงแค่อำเภอเดียว ก่อนจะเปิดพระวิสูตรจะมีการเป่าแตร ก่อนเป็นสัญญาณ เพื่อให้ทุกคนหมอบกราบก้มหน้า กับพื้น และผู้ที่เข้าเฝ้าจะต้องกราบถวายบังคม สามครั้งก่อน แล้วจึงคลานเข้ามาในที่ที่กำหนด เป็นต้น สำหรับแชร์แวลมองว่าพิธีการต่าง ๆ มีความซับซ้อน ยุ่งยาก กษัตริย์เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่ง เขาแสดงความเห็นว่า “เป็นความ น่าระอาใจของอาณาจักรสยามเพียงไร ต่อการ ที่จะได้พระราชทานให้เข้าเฝ้าสักครั้ง ก็ต้องผ่าน พิธีรีตองมากมายเหลือเกินเช่นนี้” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๒๘๖-๒๘๗)

ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ในราชสำนักสะท้อน ได้ชัดเจนถึงความเคารพสักการะ การนบนาบบูชา ในองค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระคุณ มีความ ประเสริฐสูงสุด จะเห็นได้ว่า พิธีการต่าง ๆ มีระเบียบแบบแผน มีความศักดิ์สิทธิ์ ดูเคร่งขรึม ลึกลับ ทำให้แบ่งแยกกษัตริย์กับประชาชนทั่วไป จนแชร์แวลกล่าวว่า “ไม่เคยมีราชสำนักใดในโลกที่ จะลึกลับเท่าราชสำนักสยาม การจะเดิน, จะพูด,

จะดื่ม, จะกิน แม้กระทั่งการจะทำครัวก็เป็น พิธีรีตองไปเสียทั้งนั้น” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๒๘๗) อีกทั้งยังมีการ ตรากฎหมาย เช่น กฎมณเฑียรบาล พระอัยการ ลักษณะอาญาหลวงที่มีบทลงโทษรุนแรงสำหรับผู้ ที่ละเมิดพระมหากษัตริย์ แชร์แวลบันทึกว่า

“ของทุกสิ่งอันเป็นเครื่องราชูปโภคล้วนถือ กันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งนั้น และเขาสักการบูชา เครื่องราชูปโภคถึงขนาดซ่อนเร้นไว้มิให้เป็นที่ เปิดเผยแก่สายตาประชาชน แม้เมื่อใครประสบ พบเห็นเข้าจะชี้ชวนกันให้ดูก็ไม่ได้ จะมีโทษถึงตัดนิ้ว เสียทีเดียว” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๒๘๔)

แชร์แวลยังกล่าวอีกว่า พระมหากษัตริย์ทรง มีพระราชอำนาจสูงสุดด้านตุลาการอีกด้วย แม้ว่า ผู้พิพากษาจะมีอำนาจมากในกระบวนการยุติธรรม แต่ “ไม่มีอำนาจสั่งให้ลงโทษประหารชีวิตใครได้ โดยที่มิได้ทรงพระกรุณาโปรดฯพระราชทาน พระบรมราชานุมัติ” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๘๔) แชร์แวลแสดงความคิดเห็นว่า เป็น “สิ่งที่น่าทึ่งที่สุดในกระบวนการยุติธรรม” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๘๔)

๑.๒ ขุนนาง

แม้ว่ากษัตริย์จะมีพระราชอำนาจมากที่สุด ในแผ่นดิน แต่ขุนนางก็นับเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความ สำคัญในราชอาณาจักร แชร์แวลบันทึกว่าในสยาม มีเสนาบดีผู้ใหญ่สี่ตำแหน่ง คือ จักรี พระคลัง ออกญากรมท่า และออกญาเวียง โดยตำแหน่งจักรี นั้นผู้ที่รับตำแหน่งนี้จะต้องเป็นบุคคลที่กษัตริย์ไว้ วางพระราชหฤทัยมากที่สุด และต้องรู้ในกิจการ งานเมืองสำคัญ ๆ ถือเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจมาก

ดังนั้น “พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันจึงได้ทรงยุบตำแหน่งจักรีนี้เสีย¹ เพื่อที่พระองค์จะได้ทรงเป็นใหญ่ได้ตลอดไปแต่พระองค์เดียว และเมื่อจะรับสั่งใช้ใครในตำแหน่งนี้ก็โปรดฯ แต่งตั้งเป็นคณะข้าหลวงต่างพระองค์เป็นครั้งคราวไปเท่านั้น” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๗๑) แชร์แวลยังบันทึกถึงตำแหน่งอุปราชอีกว่า “เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาโปรดฯ แต่งตั้งอุปราชไปแล้ว จะทรงเพิกถอนเสียเมื่อไรก็ได้ สุดแต่พระราชอัธยาศัย” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๗๗) แสดงให้เห็นถึงพระราชสถานะของพระองค์ที่ทรงเป็นที่ยอมรับ รวมถึงพระราชอำนาจที่ใช้ในการปกครองแผ่นดิน

เรื่องตำแหน่ง ยุคอาบรดาคักตีในสยาม แชร์แวลบันทึกว่า “มิได้ตกทอดสืบเนื่องกันมาโดยลำดับชั้นบรรพบุรุษ” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๑๐) บาทหลวง เดอ ชัวซี ยืนยันคำกล่าวของแชร์แวลว่า “บุตรหาได้รับบรรดาศักดิ์ตกทอดจากบิดาของตนไม่” (เดอ ชัวซี (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๓๓๗) แต่ลาลูแบร์กลับให้ข้อมูลที่แตกต่าง “กฎหมายของแผ่นดินระบุไว้ว่า ตำแหน่งหน้าที่ราชการทุกตำแหน่งนั้น ชอบที่จะให้เป็นตำแหน่งสืบตระกูล” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๒๔๗) ทั้งนี้ ดนัย ไชโยธา ระบุว่า ตามทฤษฎีขุนนางไทยไม่มีการสืบตระกูล อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติผู้ที่เป็น

ขุนนางนั้นก็มักจะอยู่ในแวดวงของขุนนางด้วยกันเอง (ดนัย ไชโยธา, ๒๕๔๖, หน้า ๑๙๐)

แชร์แวลบันทึกว่า พวกขุนนางเป็นชนชั้นบรรดาศักดิ์ที่ได้รับพระราชทานตำแหน่ง หน้าที่ราชการ และพระราชทานนามกรใหม่จากพระเจ้าแผ่นดิน บาทหลวง เดอ ชัวซีกล่าวว่า ขุนนางต่างมีราชทินนามของตน รวมทั้งได้ยกตัวอย่างราชทินนามของท่านมุขนายกมิชชัง เดอ เมเทลโลโปลิส² ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชทานให้ ลาลูแบร์อธิบายว่า “สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้นเมื่อทรงแต่งตั้งขุนนางผู้ใหญ่คนใดแล้ว ก็โปรดพระราชทานราชทินนามใหม่ให้ด้วย [...]” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๒๔๖)

ส่วนเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของขุนนาง แชร์แวลกล่าวว่า ขุนนางมีชีวิตที่สุขสบาย “ขุนนางแต่ละคนมีราชทินนาม, ยศ, ตำแหน่งหน้าที่, เงินปีและทาสจำนวนหนึ่งตามลำดับศักดิ์ ได้รับประโยชน์เป็นสิทธิเก็บกินไปชั่วชีวิตเท่านั้น” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๑๓) บาทหลวง เดอ ชัวซี ยืนยันคำกล่าวของแชร์แวลว่าขุนนางเกือบจะไม่มีค่าใช้จ่ายอะไร พระมหากษัตริย์พระราชทานข้าทาสให้ไว้ใช้ตามความประสงค์ ส่วนลาลูแบร์บันทึกว่า ขุนนางในสยามไม่มีค่าจ้าง พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานที่อยู่ เครื่องอุปโภค ทาส และที่ดินสำหรับทำไร่ทำสวน ในเรื่องนี้ อานนท์ จิตรประภาส ได้ให้ข้อมูลว่า ในสมัยอยุธยา ขุนนางไม่มีเงินเดือน

¹ ในการรักษาพระราชอำนาจและเพื่อไม่ให้บรรดาขุนนางได้มีการสั่งสมอำนาจไว้กับตนมากเกินไป สมเด็จพระนารายณ์นั้น นอกจากพระองค์จะฆ่าฟันและริบราชบาตรขุนนางตามโอกาสที่สมควรแล้ว พระองค์ยังทรงระงับไม่ให้ขุนนางฝ่ายปกครองได้กุมอำนาจไว้ในมือมากเกินไป อีกทั้งถ้าทำได้สมเด็จพระนารายณ์อาจปล่อยให้ตำแหน่งบางตำแหน่งว่างลงด้วย ตำแหน่งจักรีซึ่งดูแลเจ้าเมืองรวมถึงได้อำนาจการปกครองภาคเหนือของประเทศเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจมาก ดังนั้น สมเด็จพระนารายณ์จึงไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดขึ้นดำรงตำแหน่งนี้มาเป็นเวลานาน จนกระทั่งปีสุดท้ายในรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงแต่งตั้งฟอลคอนเป็นออกญาชาธาร ตำแหน่งจักรี (นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๔๙). การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า ๓๒-๓๓.)

² พระเทพศาสนธรรมดิลกประเสริฐด้วยนานาประการ ส่งแสงสว่างไสว ดอม หลุยส์ สังฆราช ฟรังซัวส์ (Davin, Religion, Justice, Excellent en diverses manières, Lumineux, Eclatant, Dom Luis Evêque François)

แต่จะได้รับเบี้ยหวัดเงินปีจากพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งจะได้มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับยศศักดิ์ แต่รายได้หลักมาจากการปฏิบัติหน้าที่ ขุนนางสามารถเก็บรายได้ส่วนหนึ่งไว้แบ่งเฉลี่ยกันเองในกรม ก่อนจะนำอีกส่วนหนึ่งเข้าทูลพระคลัง (อานนท์ จิตรประภาส, ๒๕๕๒, หน้า ๑๕๑) ส่วนนิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ไว้ว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ชีวิตของขุนนางนั้นไม่ได้มีเสถียรภาพรายได้ทางการค้าถูกลิดรอน การมีอำนาจมากจะทำให้ตกอยู่ในอันตราย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๔๙, หน้า ๓๔)

๑.๓ ราษฎร

อยุธยาเป็นสังคมเจ้าขุนมูลนาย ระบบไพร่¹ และระบบศักดินาเป็นองค์ประกอบหลักในการจัดระเบียบทางสังคม แชร์แวลส์บันทึกว่า ราษฎรชาวสยามแบ่งเป็น ๓ ชั้น ชั้นที่หนึ่ง คือ บุคคลที่เข้ารับราชการในพระองค์ ชั้นที่สอง คือ ราษฎรที่ถูกเกณฑ์มาทำงานโยธา และชั้นที่สาม คือ พวกที่เข้าไปทำงานรับใช้ประจำตัวขุนนาง แชร์แวลส์กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ตามปรกตินั้น ราษฎรทุกคนจะต้องทำงานให้หลวงปีละ ๖ เดือน แต่ไม่ได้เกณฑ์มาใช้ตัวพร้อม ๆ กันหมดในคราวเดียว ไพร่หลวงในพระองค์นั้นทำงานหนึ่งเดือนพักหนึ่งเดือน แต่ไพร่ของขุนนางต้องทำงานรวดเดียวตลอดหกเดือนโดยผลัดเปลี่ยนกัน” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๓๑-๑๓๒)

บาทหลวง เดอ ชัวซีย์บันทึกตรงกับแชร์แวลส์ว่า ราษฎรทุกคนเป็นไพร่หลวง และต้องทำงานให้แผ่นดิน ลาธุแบร์กล่าวว่า ประชาชนชาวสยามต้องทำงานให้หลวงปีละ ๖ เดือน อย่างไรก็ดี แชร์แวลส์บันทึกไว้ว่า ไพร่จะไม่ทำงานหลวงก็ได้โดย “ชำระค่ารายหัวไปปีละ ๑๕ บาทเท่านั้น หรือไม่ก็ไปเป็นทาสหรือบวชเป็นภิกษุเสีย” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๓๒) กล่าวได้ว่า สมัยโบราณผู้คนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ดังนั้น หากผู้ใดบวชเป็นพระภิกษุ หมายความว่าผู้นั้นตัดกิเลสและตัดหาแล้ว จะไม่มายุ่งเกี่ยวกับทางโลก (ภาสกร วงศ์ดาวัน, ๒๕๕๓, หน้า ๑๘) บาทหลวง เดอ ชัวซีย์กับลาธุแบร์ให้ข้อมูลตรงกันว่า ถ้าไม่ต้องการเกณฑ์แรงงานจะต้องส่งส่วยแทนซึ่งอาจเป็นเงินตราหรือสินค้า

นอกจากนี้ แชร์แวลส์ยังกล่าวถึงการตกเป็นทาสว่าอาจมาจากการถูกกวาดต้อนจากเมืองที่แพ้สงคราม หรือไพร่ขายตัวเองเมื่อยากจน อีกทั้งบิดามิสิทธิขายบุตรธิดาของตนให้เป็นทาสได้ บาทหลวง เดอ ชัวซีย์บันทึกเพียงทาสหลวง ส่วนลาธุแบร์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับทาสในเรือนเบี้ย ทาสสินไถ่ ทาสเชลย และทาสหลวง

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าแชร์แวลส์บันทึกเรื่องสังคมสยามไว้ค่อนข้างละเอียด ให้ข้อมูลเรื่องระบอบการเมืองการปกครองในประเด็นต่าง ๆ ค่อนข้างมาก การที่แชร์แวลส์เดินทางมากับคณะเผยแผ่ศาสนาซึ่งทางราชสำนักสยามให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ทำให้สามารถเข้าไปในพระราชวัง ได้

¹ ราษฎร หรือ ไพร่ เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคมอยุธยา เป็นเสรีชนที่ต้องให้แรงงานแก่รัฐบาลและถูกควบคุมโดยเจ้านายหรือมูลนาย ไพร่มีสองประเภท คือ ไพร่หลวง เป็นไพร่ของพระมหากษัตริย์โดยตรงจะสังกัดกรมกองต่าง ๆ ต้องถูกเกณฑ์แรงงานตามกำหนดของราชการ การที่ต้องเสียเงินหรือสิ่งของมาแทนการเกณฑ์แรงงาน เรียกว่า ไพร่ส่วย ส่วนไพร่อีกประเภทหนึ่ง คือ ไพร่สม เป็นไพร่ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้แก่ขุนนางและมูลนาย ซึ่งจำนวนไพร่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ ยศ ตำแหน่ง ศักดินา ไพร่สมถูกบังคับทำงานให้ราชสำนักปีละ ๑ เดือน เวลาที่เหลือจากนั้นให้รับใช้มูลนายหรือส่งเงินแทน (จิตรสิงห์ ปิยะชาติ, (๒๕๕๔). แผ่นดินประวัติศาสตร์อยุธยา. กรุงเทพฯ: ยิปซี. หน้า ๑๕๓.)

เห็นพระราชสถานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนเห็นพิธีการ ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ในราชสำนักที่สะท้อนแนวคิดเทวในทางคติพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งพุทธราชาและธรรมราชา ชาวสยามให้ความสำคัญเคารพนับถือและบูชาพระพุทธรูป ประดุจพระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงประเสริฐสุด อย่างไรก็ตาม แשרแวลอาจยังไม่เข้าใจเรื่องคติความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมสยาม การกำหนดรูปแบบพิธีการ ธรรมเนียมการปฏิบัติต่าง ๆ ในราชสำนักที่ต้องสอดคล้องกับพระราชสถานะพระมหากษัตริย์ที่เป็นดังพระพุทธรูป รวมทั้งการรับคติเทวในทางพระพุทธศาสนามาใช้กับพระมหากษัตริย์ที่กล่าวว่าพระองค์คือ เทพทั้งสาม จึงทำให้พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้ทั้งพระราชสถานะที่ทรงเป็นที่ยอมรับและพระราชอำนาจอันสูงส่ง ดังนั้น เขาจึงมองว่า ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ในราชสำนักนั้นดูลึกลับ ซับซ้อน ยุ่งยากและเป็นพิธีรีตองมากเกินไปซึ่งเขาไม่เคยพบเห็นในที่ใดมาก่อน

แשרแวลบันทึกเรื่องตำแหน่งต่าง ๆ ของขุนนาง ราชทินนาม ชีวิตของขุนนาง โดยแשרแวลมองว่าขุนนางมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ส่วนเรื่องราษฎร แשרแวลให้ข้อมูลเรื่องไพร่ การทำงานให้หลวง และยังบันทึกเรื่องทาสในสยามอีกด้วย โดยกล่าวถึงทาสสินไถ่และทาสในเรือนเบี้ย อย่างไรก็ตาม เมื่อนำการวิเคราะห์ของนักวิชาการไทยมาประกอบ ทำให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกและรอบด้านยิ่งขึ้น จะเห็นว่าข้อมูลของแשרแวลได้จากการสังเกต ความสนใจ ผสมกับความเข้าใจในมุมมองของตนที่เป็นชาวต่างชาติและเดินทางมาสยามเป็น

ครั้งแรก ซึ่งอาจมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบในบางประเด็น จากเรื่องระบอบการเมืองการปกครองนั้น ข้อมูลส่วนใหญ่ในบันทึกทั้งสามเล่มมีความคล้ายคลึงและตรงกัน อย่างไรก็ตามพบว่ามีบางประเด็นที่มีความแตกต่าง คลาดเคลื่อนกันบ้าง ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า ความเข้าใจ การสังเกตหรือรับทราบข้อมูลของแต่ละคนอาจไม่เหมือนกัน

ชาวสยาม

๑. รูปร่างหน้าตา การแต่งกายของชาวสยาม

สิ่งแรกที่ชาวตะวันตกสังเกตเห็นก่อนสิ่งอื่นเกี่ยวกับชาวสยาม คือ รูปร่างหน้าตา แשרแวลไม่ได้บรรยายเรื่องนี้โดยละเอียด หากแต่กล่าวในภาพรวมว่า “แม้สีหน้าอันเศร้า ๆ¹ เชื้อ ๆ ของเขาจะไม่ทำให้เราศรัทธาในฝีมือลายมือของเขานัก” (นิโกลาส์ แשרแวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๕๗) ตรงกันข้ามกับบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ ที่ชื่นชมรูปร่างหน้าตาของชาวสยาม “ชาวสยามที่เราได้เห็นตราบเท่าขณะนี้ล้วนรูปร่างหน้าตาหมดจดดีทั้งนั้น” (เดอ ชัวซีย์ (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๒๐๒) ส่วนลาลูแบร์ให้รายละเอียดเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาของชาวสยามซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่ดูค่อนข้างน่าเกลียด

“วงหน้าของชาวสยามทั้งชายและหญิงกระเดียดไปข้างรูปขนมเปียกปูน (หรือข้าวหลามตัด) มากกว่าที่จะเป็นรูปไข่ ใบหน้ากว้าง ผายขึ้นไปทางเหนือโหนกแก้ม แล้วทันใดก็ถึงหน้าผากอันแคบ รวมเข้าเป็นรูปมนเหมือนปลายคาง อันนี้นัยน์ตาซึ่งทางตาค่อนข้างจะยกสูงขึ้นไปข้างบนนั้นเล็กและไม่สู้จะแจ่มใสไวแวนัก และตาขาวซึ่งควรจะขาวนั้นก็ออกสีเหลือง ๆ แก้มของพวกเขานั้น

¹ ในบันทึกต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส แשרแวลเขียนว่า «quoy que leur physionomie morne, stupide en apparence [...]» คำว่า morne เป็นคำคุณศัพท์ที่มีความหมายในลักษณะ เศร้าหมอง ดุน่าเบื่อหน่าย

ตอบ คำที่โหนดแก้มสูงเกินไปนั่นเอง ปากนั้นกว้าง ริมฝีปากหนาซิด ๆ และฟันดำ ผิวนั้นหยาบ สีน้ำตาลปนแดง สาเหตุเพราะเกรียมแดดเท่า ๆ กับที่เป็นมาโดยกำเนิดเหมือนกัน” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๙๓)

ส่วนบุคลิกลักษณะของชาวสยาม ลาลูแบร์บรรยายไว้ไม่ค่อยน่าประทับใจนัก ในทัศนะของเขา ชาวสยามมีบุคลิกเหมือนลิง “ท่าทางของเขาตามปกติมีลักษณะเหมือนห่อตัวเหมือนลิงทโมน และยังมีอิริยาบถอีกหลายอย่างที่จะม้ายกับสัตว์จำพวกนี้ [...]” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๔๗) นอกจากนี้ ในเรื่องความงามอันเป็นแบบฉบับของชาวสยามนั้น ชาวสยามถือว่าการมีฟันดำจะเป็นคนหน้าตาดี เป็นคนสวยกว่าคนที่มีฟันขาว แชร์แวลส์ให้ข้อมูลว่า “สิ่งที่ผู้หญิงสยามไม่อาจทนดูพวกเราได้ก็คือตรงที่พวกเรามีฟันขาว เพราะพวกนางเชื่อกันว่าพวกภูตผีปิศาจเท่านั้นที่มีฟันขาว และเป็นที่น่าอัปยศที่มนุษย์เราจะมีฟันขาวเหมือนอย่างสัตว์เดียรัจฉาน” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๔) ไม่เพียงแต่เรื่องฟันดำที่แสดงถึงความสวยงาม แชร์แวลส์ยังบันทึกว่า การย้อมเล็บที่นิ้วก้อยให้เป็นสีแดงถือเป็นเครื่องบ่งชี้ฐานะทางสังคมอีกอย่างหนึ่งด้วย “จะมีบุคคลที่เป็นผู้ลากมาเกดเท่านั้นที่ไว้เล็บยาวและย้อมนิ้วก้อยให้เป็นสีแดง เพราะคนที่ทำงานนั้นต้องตัดเล็บสั้น อันเป็นเครื่องชี้ความแตกต่างระหว่างผู้ดีกับไพร่” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๕) ลาลูแบร์บันทึกตรงกับแชร์แวลส์และอธิบายขั้นตอนการย้อม “ชาวสยามนิยมย้อมเล็บมือนิ้วก้อยให้เป็นสีแดงอีกด้วย ในการนี้ต้อง

ชุบผิวเล็บออกแล้วใช้น้ำยางชนิดหนึ่งทา” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๘๕)

เรื่องเสื้อผ้า การแต่งกายของชาวสยามสภาพภูมิอากาศและอุณหภูมิถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม สยามเป็นเมืองร้อน แชร์แวลส์บันทึกว่า

“พลเมืองชั้นสามัญเขาไม่สวมเสื้อกัน เครื่องนุ่งห่มของผู้ชายประกอบด้วย ผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย ๒ ผืน [...] ใช้คลุมไหล่ อีกผืนหนึ่งมีขนาดกว้างยาวเท่ากัน ใช้พันเข้ากับเอวแล้วม้วนชายโจงไปเหน็บไว้เบื้องหลัง เป็นทำนองกางเกง” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๐)

การแต่งกายของผู้หญิงสยามนั้นไม่ได้แตกต่างจากผู้ชายมากนัก แต่จะปล่อยให้ชายผ้าตกจะไม่ม้วนเป็นชายกระเบนไปเหน็บทางด้านหลัง ใส่เป็นผ้าถุง มีผ้าแถบมัดสลิ้นผืนแคบ ๆ คาดอก ส่วนขุนนางจะแต่งกายด้วยผ้าถุงที่ดูภูมิฐาน มีราคาสวมสนับเพลาอยู่ชั้นในผ้าถุง ถ้าอากาศร้อนพวกขุนนางจะสวมเสื้อชั้นนอกเป็นผ้าปานบาง ๆ ตัดเป็นรูปเสื้อครุย บาทหลวง เดอ ชัวซีย์ กล่าวตรงกับแชร์แวลส์ว่า “เครื่องนุ่งห่มแล้ว เขาก็ใช้ผ้าเป็นชิ้นเป็นผืน ซึ่งไม่สีกหร่อง่ายเหมือนอย่าง เสื้อ กางเกง” (เดอ ชัวซีย์ (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๓๔๑) ลาลูแบร์ให้ข้อมูลเรื่องการแต่งกายทั่วไปของชาวสยามว่า “เพื่อที่จะปกปิดสิ่งที่อยู่จากเท่านั้นเขาจึงพันเอวและขาอ่อนกระทั่งถึงใต้หัวเข่าไว้ด้วยชิ้นผ้า มีดอกดวง ยาวประมาณ ๒ โอน¹” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๘๘) ชาวตะวันตกไม่เพียงมองว่าชาวสยามแต่งกายน้อยชิ้น แต่ทั้งสามคนยังบันทึกตรงกันอีกว่าชาวสยามไม่สวม

¹ aune เป็นมาตรวัดโบราณ โอนหนึ่งยาว ๑.๑๘ เมตร

รองเท้า เดินเท้าเปล่า และไม่สวมหมวก แשרแวล กล่าวว่

“ช่วงตัดรองเท้าก็ไม่ค่อยมีความจำเป็นเท่า ๆ กับช่วงตัดเสื้อเหมือนกัน เพราะทุกคนเดินเท้าเปล่า นอกจากพวกขุนนางเท่านั้นที่ใส่รองเท้าหนีบแบบแขกมัวร์ แล้วก็ไปศึกระเปล่า” (นิโกลาส์ แשרแวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๑)

ลาลูแบร์เขียนไว้อย่างชัดเจนว่ “ชาวสยามไปไหนมาไหนด้วยเท้าเปล่าและมิได้สวมหมวก” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๘๘) ส่วนบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ บันทึกขณะขึ้นชมเครื่องเรือนที่ใหม่และดูภูมิฐานกล่าวว่ “เราไม่คาดว่จะได้พบในบรรดาปวงชนที่เดินด้วยเท้าเปล่าเช่นนี้เลย” (เดอ ชัวซีย์ (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๒๑๔)

๒. วิถีชีวิต

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองตั้งอยู่บนเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบ ภายในตัวเมืองมีแม่น้ำลำคลองมากมาย ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวสยามจึงมีความผูกพันกับสายน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการเดินทาง อาหารการกิน รวมถึงด้านที่อยู่อาศัย ชาวต่างชาติทั้งสามบันทึกตรงกันว่ บ้านของชาวสยามสร้างด้วยไม้ และยกพื้นสูง

“เรือนหลังเล็ก ๆ ด้วยตัวไม้และไม่ไผ่ ยกพื้นสูงจากระดับดินสัก ๓ หรือ ๔ ปีเอ็ดเท่านั้น จุนรับไว้ด้วยตอม่อเป็นเสาต้นใหญ่ แทนที่จะก่ออิฐถือปูนอันเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก จึงไม่ค่อยพ้นจากการถูกน้ำพัดพังลงมาอยู่บ่อย ๆ เมื่อมีอุทกภัย” (นิโกลาส์ แשרแวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๑)

นอกจากนี้ แשרแวลยังกล่าวว่ชาวสยามนิยมสร้างบ้านชั้นเดียว เนื่องจาก “ด้วยถือว่เป็นการนำอภัยอย่างย้งที่จะลงไปอยู่ใต้ฝ่าเท้าคนอื่น” (นิโกลาส์ แשרแวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๙๔) ส่วนลาลูแบร์ให้ข้อมูลว่ “เพื่อมิให้บุคคลใดอยู่ในที่สูงกว่าองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๑๐๔) เสฐียรโกเศศ ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ว่ คนไทยถือว่ หัว เป็นของสำคัญ เพราะเชื่อว่เป็นที่อยู่ของมิ่งขวัญประจำตน จึงไม่ยอมให้ใครมากล้ากรายหรือมาอยู่เหนือหัว ดังนั้น ชาวสยามจึงนิยมสร้างบ้านชั้นเดียว (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๕๔, หน้า ๓) จากบันทึกทั้งสามเล่มจะเห็นได้ว่ คนในสมัยอยุธยานิยมสร้างบ้านด้วยไม้ เพราะในสยามมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ไม่จึงเป็นวัตถุดิบที่หาง่าย ราคาไม่แพง ชาวสยามจะใช้อิฐและปูนสำหรับสิ่งก่อสร้างทางศาสนาเท่านั้น เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สังเกตได้ว่ เรือนไทยในสมัยก่อนจะยกพื้นสูง เนื่องจากเพื่อหนีน้ำในฤดูฝน รวมถึงใช้เป็นที่พักกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัว ใช้เก็บข้าวของ และยังช่วยป้องกันอันตรายจากสัตว์ร้ายในยามค่ำคืน

เรื่องการเดินทางของชาวสยาม เนื่องจากมีแม่น้ำมากมายในราชอาณาจักร แשרแวลบันทึกว่ “เรือจึงเป็นยานพาหนะอย่างเดียวก่ที่เหมาะสมและใช้กันมากที่สุด” (นิโกลาส์ แשרแวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๖) บาทหลวง เดอ ชัวซีย์ บรรยายภาพเรือจำนวนมากในแม่น้ำลำคลอง ลาลูแบร์กล่าวตรงกันว่ เรือเป็นพาหนะที่ชาวสยามใช้ทั่วไป เพราะมีน้ำท่วมเป็นประจำ ส่วนการเดินทางทางบกนั้น ทั้งสามให้ข้อมูลตรงกันว่ ชาวสยามใช้ช้าง ม้า หรือวัว กระบือ เป็นพาหนะ

¹ การนำอิฐและปูนมาสร้างเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินเริ่มมีในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ราวพุทธศักราช ๒๐๐๐) (สิริกร มณีรินทร์และคณะ. (๒๕๕๐). อยุธยา. กรุงเทพฯ: อุทยานการเรียนรู้. หน้า ๑๓.)

ในด้านอาหารการกินของชาวสยาม แชร์แวลส์บันทึกว่า ประเทศสยามมีความอุดมสมบูรณ์ แต่เขารู้สึกแปลกใจที่ชาวสยามบริโภคน้อยแม้ว่าจะมีอาหารมากมาย

“ไม่มีชนชาติใดที่จะบริโภคอาหารอุดมเท่าคนสยาม สามัญชนดื่มแต่น้ำเท่านั้นแล้วก็กินข้าวหุง ผลไม้ ปลาแห้งบ้างเล็กน้อย แล้วยังกินไม่ค่อยจะอิ่มท้องเสียด้วย ชนชั้นสูงก็ได้บริโภคดีไปกว่านี้ ทั้ง ๆ ที่สามารถจะซื้อหาบริโภคได้ตามปรารถนา” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๙๕)

อาหารหลักของชาวสยาม คือ ข้าวกับปลา แชร์แวลส์กล่าวว่า “คนไทยเห็นว่าข้าวนั้นกินอร่อยกว่าขนมปัง” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๙๗) บาทหลวง เดอ ซัวซีย์บันทึกว่า “เราไม่ได้กินขนมปังสดกันมาสองวันแล้ว อาหารฟุ่มเฟือย มีเนื้อสัตว์มากกับข้าวสวย กินเนื้อสัตว์คำข้าวคำ คนไหนที่ไม่ชอบกินข้าวก็โคกกันละ” (เดอ ซัวซีย์ (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๒๑๕) ส่วนลาลูแบร์ให้ข้อมูลว่า ในสยามมีอาหารอุดมสมบูรณ์ อาหารหลักคือข้าวกับปลา “แต่ชาวสยามไม่รู้จักนิยมบริโภคปลาสด” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๑๑๙) จากเนื้อความตรงนี้สอดคล้องกับในบันทึกของแชร์แวลส์ที่กล่าวว่าชาวสยามกินปลาแห้ง แสดงให้เห็นได้ว่าชาวสยามรู้จักการแปรรูปอาหาร มีการถนอมอาหารแล้ว การที่แชร์แวลส์มองว่าชาวสยามบริโภคน้อยนั้นอาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากวัฒนธรรมการบริโภคของฝรั่งเศสและสยามไม่เหมือนกัน สำหรับชาวฝรั่งเศสในหนึ่งมื้อจะรับประทานอาหารหลายจานรวมทั้งมีการดื่มเหล้าองุ่น ในขณะที่ชาวสยามกินเพียง

ข้าวกับปลาแห้ง ดังนั้น แชร์แวลส์จึงมองว่าชาวสยามบริโภคน้อย ไม่น่าจะอิ่มนั่นเอง (พันธิจิต ดวงจันทร์, ๒๕๕๕, หน้า ๔) สิ่งหนึ่งที่แชร์แวลส์ไม่ชอบในอาหารของชาวสยามเลย คือ กะปิ ในความคิดเห็นของเขา นอกจากกะปิจะเหม็นแล้ว ยังทำให้อาหารเสียรสชาติอีกด้วย ลาลูแบร์กล่าวเช่นกันว่า “พวกเขาชอบบริโภคน้ำจิ้มเหลวชนิดหนึ่งคล้ายกับมัสตาร์ด ประกอบด้วยกุ้งเคยเน่าเพราะหมักไม่ได้ที่ เรียกว่ากะปิ (*capi*)” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๑๒๑)

ส่วนเครื่องดื่มของชาวสยาม แชร์แวลส์บันทึกว่าชาวสยามดื่มเพียงน้ำเปล่าเท่านั้น ลาลูแบร์ยืนยันคำพูดของแชร์แวลส์ “น้ำบริสุทธิ์เป็นเครื่องดื่มสามัญของชาวสยาม” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๗๗) อย่างไรก็ตาม ในเมื่ออาหารของชาวสยามก็มีเหล้าองุ่นปรากฏแล้ว แต่สำหรับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวังเท่านั้น บาทหลวง เดอ ซัวซีย์บันทึกว่า “ณ ที่พักของม.ก้องสดังค์ ซึ่งย้ายมาพำนักอยู่ใกล้ ๆ กับท่านราชทูต ซึ่งตั้งโต๊ะอาหารใหญ่ไว้เป็นประจำ พวกขุนนางผู้มีตระกูลพอใจที่จะไปดื่มเหล้าองุ่นของเขานัก” (เดอ ซัวซีย์ (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๒๕๔) เหล้าองุ่นเป็นหนึ่งในสินค้านำเข้า ราชอาณาจักรสยามไม่นิยมดื่ม เพราะมีราคาแพง แชร์แวลส์อธิบายว่า “โดยที่พื้นดินไม่เหมาะกับการทำไร่องุ่น เหล้าองุ่นจึงขายกันไปในที่ละตั่งเอากิว เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก โดยนำมาจากประเทศเปอร์เซียหรือจากยุโรป เหล้าองุ่นที่ทำจากเสบญก็มีขายมาก แต่คนสยามก็มองข้ามไปเสีย” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๙๘) จะเห็นว่า การปลูกองุ่นในสยามทำได้ยาก ให้ผลผลิตไม่ดี ดังนั้น เมื่อองุ่นปลูก

ได้ยากในสยาม เหล้าองุ่นจึงเป็นสินค้านำเข้า ทำให้มีราคาแพง แชร์แวลส์บันทึกว่า “เรามีเครื่องดื่มพื้นเมืองที่มีรสฉุนเฉียวบาดคอ เรียกว่า เหล้า (Laau)” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๙๘) ราษฎรทั่วไปนิยมดื่มเหล้า เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีส่วนประกอบหลัก คือ ข้าวและปูนขาว เนื่องจากหาได้ง่ายและราคาไม่แพง

ในเรื่องอาชีพของชาวสยาม ชาวสยามมีอาชีพเกษตรกรรม เพาะปลูก ทำนา ทำสวนทำไร่ และค้าขาย นอกจากนี้ ชาวสยามยังประกอบอาชีพทางหัตถกรรม เป็นช่างฝีมือ ซึ่งงานทางศิลปะแขนงต่าง ๆ นี้ ชาวต่างชาติที่เข้ามาสยามในสมัยนั้นได้แสดงความคิดเห็นไว้มากมาย แชร์แวลส์กล่าวว่า ชาวสยามเป็นช่างฝีมือที่มีความสามารถ แม้ว่าลักษณะท่าทางดูไม่น่าเชื่อถือเท่าใดนัก เขามองว่าชาวสยามไม่เก่งในด้านการคิดค้น แต่พวกเขามีความสามารถในการลอกเลียนแบบสิ่งที่ยาก ๆ ได้อย่างถูกต้องและชำนาญ จนแยกไม่ออกว่าสิ่งไหนจริงหรือทำเลียนแบบ แชร์แวลส์ชื่นชมฝีมือการทำทองของชาวสยาม “ช่างทองรูปพรรณของประเทศสยามมีฝีมือดีเท่า ๆ กับของเราเหมือนกัน เขาทำเครื่องทองเงินรูปพรรณได้หลายพันแบบ ล้วนแต่งาม ๆ ทั้งนั้น” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๒๑) แชร์แวลส์ยอมรับความสามารถของชาวสยามในงานช่างไม้และงานช่างแกะสลักด้วย “ทำลายกระหนกกิ่งไม้ดอกไม้ได้อย่างประณีตงดงาม มีบานประตูเก่า ๆ ของโบสถ์แห่งหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นงานชิ้นที่หาได้ยาก ฝีมือเยี่ยมที่สุดเท่าที่จะหาได้ในช่วงพุทธปี” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๒๓) บาทหลวงเดอ ชัวซีย์ มีความเห็นเหมือนกับแชร์แวลส์ว่า “ชาวสยามนั้นว่าไปแล้วแทบจะเป็นช่างฝีมือกับช่างไม้ด้วยกันทุกคน เขาสามารถลอกเลียนฝีมือ

หัตถกรรมชิ้นงาม ๆ ของยุโรปจำพวกปิดทองทาทอง และงานแกะสลักได้อย่างดีเยี่ยม” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๓๔๑) จะเห็นได้ว่า ทั้งแชร์แวลส์ และบาทหลวงเดอ ชัวซีย์ ต่างชื่นชมงานทางการช่างของชาวสยาม แต่ทั้งคู่ได้กล่าวถึงการที่ชาวสยามคัดลอกผลงานของผู้อื่น ทั้งนี้ วรียา คิวะคริยานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณทรวิวัฒน์ วิเคราะห์ว่า เราอาจจะพิจารณาว่าเป็นคำชมในด้านที่สามารถเลียนแบบงานฝีมือของชาติอื่นได้อย่างสวยงาม หรือจะเป็นการตำหนิว่าคนไทยไม่มีความคิดริเริ่มก็ได้อีกเหมือนกัน (วรียา คิวะคริยานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณทรวิวัฒน์, ๒๕๒๓, หน้า ๒๙)

อย่างไรก็ตาม แชร์แวลส์ได้กล่าวว่า ชาวสยาม “ยังมีช่างหล่อ ช่างตีดาบและเหล็ก แต่ทำงานไม่ได้ดีเท่าของเรา” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๒๒) ส่วนลาลูแบร์นั้นไม่ค่อยชื่นชมฝีมือทางงานช่างของชาวสยาม “เขาเป็นช่างไม้ฝีมือดีพอใช้ [...] มีการปั้นแกะสลักผสมผสานอยู่บ้าง แต่ฝีมือหยาบเต็มที่” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๒๑๕) นอกจากนี้ ลาลูแบร์ยังกล่าวว่า ชาวสยามเป็นช่างเหล็กที่ไม่มีฝีมือ ส่วนการวาดภาพของชาวสยาม ไม่เป็นที่ชื่นชอบของชาวต่างชาติเลย แชร์แวลส์บันทึกว่า “เขาไม่มีฝีมือทางช่างเขียนภาพสี แม้จะมีสีงาม ๆ และมีโรงงานทำสีดี ๆ ใช้” (นิโกลาส์ แชร์แวลส์ (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๒๓) ลาลูแบร์มีความเห็นตรงกันกล่าวอย่างชัดเจนว่า “ชาวสยามกับชาวจีนไม่รู้จักวาดภาพสีน้ำมัน แล้วก็ช่างเขียนฝีมือเลวอยู่ด้วย” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๒๑๓) ทั้งนี้ เรื่องรูปแบบความงามทางศิลปะระหว่างตะวันตกและตะวันออกมีความแตกต่างกันในงานจิตรกรรมไทยโบราณ ผู้วาดจะวาดส่วนต่าง ๆ เป็นเพียงสัญลักษณ์ แต่จะเน้นเรื่องที่ต้องการเล่า

ซึ่งอาจดูไม่สมจริง ดังนั้น ชาวตะวันตกจึงมองว่าการวาดภาพของชาวสยามไม่สวยงามนั่นเอง

๓. ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี

ศาสนาประจำชาติของชาวสยามคือ พระพุทธศาสนา ชาวสยามเชื่อเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อเรื่องการสะสมบุญมาแต่ชาติปางก่อน ซึ่งจะส่งผลให้ในชาตินี้มีรูปร่างหน้าตาดี มีชีวิตที่สุขสบาย แชร์แวลกล่าวว่า พวกผู้ดีมีผิวพรรณขาวผุดผ่องเนื่องจากเมื่อในอดีตชาติได้กระทำความดีมานั่นเอง “เขาจะโอ้อว้าที่ผิวพรรณเขาผ่องใสนั่น ก็เนื่องจากบุญกุศลที่เขาได้บำเพ็ญมาแต่ชาติปางก่อน” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๐๒) ลาลูแบร์ได้กล่าวถึงความเชื่อนี้ว่า “ชาวชมพูทวีปก็เชื่อว่าบุคคลผู้นั้นได้รับผลกรรมอันตนได้กระทำไว้ในชาติปางก่อน [...]” (ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (ฉบับแปล), ๒๕๔๘, หน้า ๓๕๙)

ชาวสยามยังเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด แชร์แวลบันทึกว่า ชาวสยามไม่นิยมบริโภคเนื้อวัว เพราะมีความเชื่อว่ในชาติก่อนพระพุทธเจ้าได้เสวยพระชาติเป็นโค และยังเชื่ออีกด้วยว่ามีวิญญาณเข้าไปสิงอยู่ในสัตว์สี่เท้าทุกชนิด ทำให้ฆ่าไม่ได้ เนื่องจาก “จะบังเอิญไปฆ่าถูกบิดามารดาหรือมิตรสหายของตน” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๙๖) บาทหลวง เดอ ซัวซีย์ได้กล่าวว่า ชาวสยามเชื่อกันว่าเมื่อร่างกายสลายแล้ววิญญาณจะโยกย้ายไปสู่ร่างเศรษฐกิจหรือพระยามหากษัตริย์ หรืออาจจะไปสู่ร่างสัตว์บางชนิด เช่น วัว หรือแกะ ทำให้ไม่มีผู้ใดกล้าฆ่ามัน เพราะกลัวว่าจะเป็นบิดาหรือมารดาของตน

นอกจากนี้ ชาวต่างชาติยังบันทึกถึงเรื่องชาวยาวสยามมีการรยามาก แชร์แวลกล่าวว่า เขาสังเกตเห็นเพียงพวกขุนนางที่มีภรรยาได้หลายคน เพราะมีเงินทองเลี้ยงดู อีกทั้งการมีภรรยาอย่างมากยัง

เป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาในสังคมด้วย ส่วนราษฎรทั่วไป แชร์แวลให้ข้อมูลว่า ไม่ค่อยพบว่ามีการรยหลายคน อันเนื่องจากปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายนั่นเอง

แชร์แวลบันทึกเรื่องประเพณีต่าง ๆ ของชาวสยาม เริ่มจากประเพณีแต่งงาน ชาวต่างชาติทั้งสามต่างบันทึกตรงกันเรื่องการที่ฝ่ายชายไปสู่ขอฝ่ายหญิง โดยจะนำหมากพลูไปมอบให้แก่ฝ่ายหญิงด้วย แชร์แวลให้คำอธิบายว่า “เป็นสัญลักษณ์แห่งความซื่อตรง ซึ่งทั้งสองฝ่ายได้ปฏิญาณต่อกันไว้และหมายตลอดถึงความเป็นทองแผ่นเดียวกันระหว่างสองครอบครัวสืบต่อไปด้วย” (นิโกลาส์ แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๑๔๖) หมากพลูเป็นสิ่งมงคลและมีความสำคัญอย่างยิ่งในพิธีแต่งงาน เสฐียรโกเศศให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ครั้นถึงวันฤกษ์ดีที่ได้กำหนดตกลงกันแล้ว ฝ่ายชายจัดขันหมากหมั้น มีหมากดิบทั้งลูก ๘ ผล พลู ๔ เรียงบรรจุลงในขันใบหนึ่ง อีกขันหนึ่งมีขนาดเล็กกว่าบรรจุทองหมั้นหรือเงินหมั้นของหมั้น แล้วแต่จะตกลงกัน [...]” (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๕๓, หน้า ๓๓) ความสำคัญของหมากพลูในพิธีแต่งงานนั้นยังปรากฏอยู่ในกฎหมายเก่าว่าด้วยลักษณะผัวเมีย มาตรา ๘๔ กล่าวว่า “สองlobสมรักด้วยกันมิได้สู่ขอ มีขันหมากเป็นค่านับ” (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๕๓, หน้า ๔๖) ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าหมากพลูเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการแต่งงาน นอกจากนี้ ประเพณีการแต่งงานแต่โบราณจะต้องมีการปลูกเรือนหอ เพื่อจะได้ใช้ประกอบพิธีแต่งงานและทำพิธีขึ้นเรือนใหม่ควบกันไป เมื่อเสร็จสิ้นพิธีแล้ว ก็จะใช้เป็นเรือนที่อยู่อาศัยของคู่บ่าวสาว แชร์แวลบันทึกไว้ว่า

“การประชุมขั้นแรกนี้สำเร็จเสร็จสิ้นด้วยการตกลงให้ปลูกเรือนขึ้น จะเป็นเรือนไม้ทั้งหลัง หรือจะเป็นเรือนเสาไม้ไผ่พื้นฟากหลังคามุงจากอย่างไร

ก็แล้วแต่ฐานะของคู่สมรส ในเรื่องนี้จะต้องมีฐานสำหรับประกอบพิธีและเลี้ยงดูอุปสือในวันงาน” (นิโกลัส แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๘๘)

เมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึง ประเพณีที่ชาวสยามจัดขึ้น คือ ประเพณีงานศพ แชร์แวลมีทัศนะว่า “ไม่มีพิธีการใดที่จะกระทำอย่างมโหฬาร และมีพิธีที่ต้องมากเท่ากับการทำศพ [...] เขาเลือกเอาข้างเผาศรีระของผู้ตายเสียยิ่งกว่าที่จะฝังไว้” (นิโกลัส แชร์แวล (ฉบับแปล), ๒๕๐๖, หน้า ๒๐๒) บาทหลวง เดอ ซัวซีย์ กล่าวว่า ชาวสยามจะฝังศพผู้ตายเมื่อตายด้วยโรคติดต่อหรือหญิงที่ตายทั้งกลม แต่ศพที่ตายด้วยกรณีอื่นจะเผา บาทหลวง เดอ ซัวซีย์ยังกล่าวถึงการจัดงานศพของชาวสยามว่ามีค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย อีกทั้ง ยังมีการจัดแสดงมหรสพ “มีโขนถึงสองโรงประชันกันซึ่งตัวแสดงที่สวมหัวโขนแสดงบทบาทพิลึกพิลั่นที่ประเทศนี้เขาใช้จ่ายกันสิ้นเปลืองมากในการฉาบปกิหรือการเผาศพ” (เดอ ซัวซีย์ (ฉบับแปล), ๒๕๕๐, หน้า ๒๗๑) ทั้งแชร์แวลและบาทหลวง เดอ ซัวซีย์ ต่างมีความเห็นตรงกันคือ พิธีศพในสยามมีค่าใช้จ่ายมาก เสฐียรโกเศศ ได้อธิบายว่า “พิธีทำศพถ้าผู้ทำเป็นคนมีกำลัง พิธีที่ทำก็มีมากที่สุดแล้วแต่วิธีใดนึกเห็นว่าจะเป็นเครื่องช่วยให้ผู้ตายได้รับความสุข และเป็นเกียรติยศเชิดชูแก่ผู้ทำและผู้ตาย พิธีนั้นก็ย่อมจัดให้มีขึ้น เพราะฉะนั้นการทำศพจึงมีพิธีทำมากตามส่วนฐานะของผู้ทำและของผู้ตาย” (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๕๓, หน้า ๑๙)

ในเรื่องความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี จะเห็นได้ว่า เมื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวสยามจะมีเรื่องความสนุกสนานเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พิธีเลี้ยงฉลองในวันแต่งงาน หรือแม้แต่ในงานศพก็ยัง

มีการเฉลิมฉลองกัน นอกจากนี้ ในบันทึกของชาวต่างชาติมักกล่าวว่า ชาวสยามใช้จ่ายเงินมากมายในการจัดพิธีทางศาสนา เราสามารถอธิบายได้ว่าชาวสยามเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญก็เพื่อหวังว่าบุญจะส่งผลให้ตนมีชีวิตที่สุขสบายในชาติหน้า การจัดพิธีกรรมที่ใหญ่โต ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญเลี้ยงพระ หรือพิธีเผาศพ ก็เพื่อหวังในผลดังกล่าว ซึ่งชาวต่างชาติมองว่าเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยอย่างไรก็ตาม ความเชื่อดังกล่าวก็ยังพบเห็นได้ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

สรุป

บันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติ มีความสำคัญในฐานะเป็นเอกสารหลักฐานที่บันทึกถึงเรื่องราวทางสังคม สิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลัส แชร์แวล เป็นผลงานที่มีคุณค่ามากต่อวงการประวัติศาสตร์ไทย รวมถึงมีประโยชน์ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศส ข้อมูลต่าง ๆ ที่แชร์แวลนำเสนอมาจากการสังเกต เรียนรู้ และจากประสบการณ์ที่อยู่ใต้อาณัติถึง ๔ ปี ทำให้แชร์แวลเขียนเรื่องเกี่ยวกับสังคมและชาวสยามได้ค่อนข้างละเอียดในหลายด้าน นอกจากการให้ข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ แล้ว แชร์แวลยังได้แสดงทัศนะสุดแทรกไว้เช่นกัน ซึ่งเราสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

มุมมองด้านลบที่มีต่อสังคมและชาวสยาม จะเห็นได้ว่า การที่แชร์แวลมองว่าชาวสยามเป็นคนซี้ซาลาดไม่กล้ามองพระพักตร์พระมหากษัตริย์ เมื่อทรงมีรับสั่งด้วย เรื่องธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ พิธีที่ต้องมากมายในราชสำนัก ตลอดถึงการที่

พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในกระบวนการยุติธรรมแทนที่จะเป็นบรรดาผู้พิพากษานั้น แชร์แวลมองว่าเป็นเรื่องน่าละอาย เขาไม่สามารถยอมรับได้ เป็นต้น จากมุมมองความคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏนี้สะท้อนให้เห็นว่า แชร์แวลยังขาดความรู้ ขาดความเข้าใจในพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์อยุธยาว่าเป็นดังพระพุทธเจ้าที่ชาวสยามให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้บูชา อีกทั้งการที่ชาวสยามยอมรับเรื่องทเวตามคติพุทธศาสนาว่า พระมหากษัตริย์คือ เทพทั้งสามองค์รวมกัน ก็ยิ่งส่งเสริมให้พระองค์มีความสูงส่งเหนือกว่าคนทั่วไป นอกจากนี้ เราอาจกล่าวได้ว่า แชร์แวลมองสังคมและชาวสยามด้วยการเปรียบเทียบกับความเป็นตะวันตก ดังนั้น เมื่อแชร์แวลเห็นอะไรที่แตกต่างไปจากตน จึงมีอคติหรือมีทัศนคติไปในทางลบ เช่น หน้าตา บุคลิกลักษณะของชาวสยามที่แชร์แวลมองว่า หน้าตาไม่สดใส เศร้า ๆ เซ่อ ๆ และยังดูไม่น่าเชื่อถือ เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่แชร์แวลมาจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศทางยุโรปที่มีความเจริญก้าวหน้ามากในขณะนั้น เมื่อเดินทางมายังสยามดินแดนที่อยู่ห่างไกล ผู้คนมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างไปจากตน จึงมองในเชิงลบว่าสยามเป็นประเทศด้อยพัฒนา ล้าหลัง ผู้คนเป็นชาวบ้านชาวป่า ซึ่งความจริงแล้วในพื้นที่แต่ละส่วนบนโลกย่อมมีเอกลักษณ์ มีวัฒนธรรม มีชาติพันธุ์ของแต่ละประเทศตน ฉะนั้น เมื่อชาวสยามไม่เหมือนกับชาวยุโรปที่รูปร่างสูงใหญ่ ผิวขาว ผมสีบลอนด์ จึงถูกมองว่ามีหน้าตาไม่น่าดู บุคลิกลักษณะไม่ดี ซึ่งหากสังเกตในบันทึกของลาูแบร์ ก็ยังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในบันทึกว่า ชาวสยามมีบุคลิกลักษณะเหมือนลิง มีหน้าตาที่น่าเกลียด

ตลอดจนเรื่องการวาดภาพของชาวสยาม แชร์แวลมองว่าไร้ฝีมือ โดยเราอาจกล่าวได้ว่ามุมมองทางศิลปะของตะวันตกและตะวันออกไม่เหมือนกัน ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วเกิดความแตกต่างจึงเป็นสิ่งที่ไม่สวยในสายตาของเขานั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แชร์แวลยังได้แสดงทัศนะด้านบวกเกี่ยวกับชาวสยามไว้ว่า ชาวสยามมีฝีมือทางงานช่างทอง ช่างไม้ และงานช่างแกะสลัก ผลงานที่เห็นมีความประณีตและงดงามมาก จะเห็นได้ว่า แม้แชร์แวลมาจากประเทศทางตะวันตกที่มีวิทยาการเจริญก้าวหน้าเมื่อเทียบกับประเทศสยามดินแดนอันห่างไกล แต่เขาก็เปิดใจยอมรับและชื่นชมความสวยงามทางทัศนศิลป์อันเป็นความสามารถทางงานช่างฝีมือของชาวสยาม ซึ่งปัจจุบันงานทางด้านนี้ก็เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาผู้คนทั่วทุกมุมโลกว่ามีความสวยงาม อ่อนช้อย มีคุณค่าและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

อย่างไรก็ดี เมื่อนำบันทึกของแชร์แวลมาเปรียบเทียบกับงานเขียนของชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสยามในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือ บาทหลวง เดอ ชัวซี และ ทุตพิเศษลาูแบร์ ข้อมูลที่แชร์แวลนำเสนออาจมีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมอง ทัศนคติ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว รวมถึงแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นด้วย อนึ่ง การได้เห็นมุมมองต่าง ๆ ของชาวต่างชาติที่มีต่อสยาม ทั้งคำชื่นชม คำตำหนิ ตลอดจนความคิดเห็นที่สอดแทรกไว้ในเรื่องต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้นับเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ในการเข้าใจถึงรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งโดยมากจะเห็นมุมมองในเชิงเปรียบเทียบและมีอคติมองสยามเป็นดินแดนด้อยพัฒนา มีความล้าหลัง

เราสามารถสรุปได้ว่า ข้อมูลต่าง ๆ ในบันทึกเป็นสิ่งที่ทำให้คนในยุคปัจจุบันรับรู้เรื่องราวทางสังคมและชาวสยามเมื่อสามร้อยปีก่อน เห็นภาพสะท้อนสังคมสมัยอยุธยา วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีต่าง ๆ ซึ่งภาพสะท้อนเหล่านี้ ไม่เพียงแต่ทำให้เรารู้ว่าเมื่อครั้งอดีตสังคมของเราเป็นอย่างไร แต่เรายังทราบถึงมุมมองที่ชาวต่างชาติมีต่อสยามในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “สังคมไทยและชาวสยามในมุมมองของชาวฝรั่งเศส จากหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลัส แชร์แวงส” งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุน จากงบประมาณเงินรายได้ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๕ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บรรณานุกรม

- จิตรสิงห์ ปิยะชาติ. (๒๕๕๔). แผ่นดินประวัติศาสตร์อยุธยา. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- แชร์แวงส, นิโกลัส. (๒๕๐๖). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. พระนคร: ก้าวหน้า.
- दनัย ไชยโยธา. (๒๕๔๖). ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคอาณาจักรอยุธยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เดอ ชัวซีย์, บาทหลวง. (๒๕๕๐). จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. ๑๖๘๔ และ ๑๖๘๖ แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- เดอ ลาลูแบร์, ซีมง. (๒๕๔๘). จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๔๙). การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พันธ์จิต ดวงจันทร์. (๒๕๕๕). การกินของชาวสยามใน หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลัส แชร์แวงส. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ ระดับชาติ อุบล วัฒนธรรมครั้งที่ ๒ “กิน เที้ยว เที้ยว เล่น” มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีร่วมกับภาคีเครือข่ายทางวิชาการ วันที่ ๒๗-๒๙ มกราคม ๒๕๕๕ ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ภาสกร วงศ์ตาวัน. (๒๕๕๓). ไพร่ ขุนนาง เจ้า แยังชิงบัลลังก์สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. (๒๕๓๖). ขุนนางอยุธยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วริยา ศิวะศรียานนท์ และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (๒๕๒๓). บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยใน วรรณคดีของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา-พ.ศ. ๒๔๗๕. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี. ม.ร.ว. (๒๕๕๓). การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์: สถาบันพระมหากษัตริย์ใน ปรินทิสมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิริกร มณีรินทร์ และคณะ. (๒๕๕๐). *อยุธยา*. กรุงเทพฯ: อุทยานการเรียนรู้.

เสฐียรโกเศศ. (นามแฝง). (๒๕๕๓). *ประเพณีเนื่องในการตาย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (นามแฝง). (๒๕๕๓). *ประเพณีเนื่องในการแต่งงาน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (นามแฝง). (๒๕๕๔). *ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อานนท์ จิตรประภาส. (๒๕๕๒). *การค้าและการเมือง ในพระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์*. กรุงเทพฯ: ยิปซี.

เอกสารภาษาฝรั่งเศส

CHOISY, François-Timoléon, abbé de. (1995). **Journal du voyage de Siam Présenté et annoté par Dirk Van Der Cruysse**. Paris: Fayard.

DUANGCHAN, Phanjit. (2009). **Le Siam et les Siamois d'après l'abbé de Choisy dans *Journal du voyage de Siam***. Mémoire de maîtrise en études françaises, Université Silpakorn.

GERVAISE, Nicolas. (1688). **Histoire naturelle et politique du Royaume de Siam**. Paris: Cl. Barbin.

LA LOUBÈRE, Simon de. (1691). **Du Royaume de Siam par Monsieur de La Loubère, envoyé extraordinaire du roi auprès du roi de Siam en 1687- 1688**. Paris: Chez Jean Baptiste Coignard.

SUNTORNANTAKIT, Tharinee. (2002). **La religion des Siamois au temps du Roi Narai le Grand d'après l'*Histoire Naturelle et Politique du Royaume de Siam* de Nicolas Gervaise**. Mémoire de maîtrise en études françaises, Université Silpakorn.

เอกสารภาษาอังกฤษ

NAPOMBEJRA, Dhiravat. (2001). **Siamese court life in the seventeenth century as depicted in European sources**. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.